

Homo Hypostasis: Τὸ ὑπόδειγμα τοῦ ἁγ. Σιλουανοῦ τοῦ Ἀθωνίτου κατὰ τὸν π. Γ. Φλωρόφσκυ

ΠΡΩΤ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΝΕΥΡΟΚΟΠΛΗ*

*«Περικλείουμε τοὺς πολλοὺς
μέσα στοῦ δικό μας ἐγώ».*

π. Γ. Φλωρόφσκυ

*«Ἡ Ἐκκλησία εἶναι “ὁ κόσμος τοῦ κόσμου”
καὶ ὄχι “ἀντικόσμος”».*

Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βαρθολομαῖος

A. Ἐκκλησία καὶ Θεολογία

Ἡ γνώση παρέχει σὸν ἄνθρωπο ἰσχύ. Ὅσο πιὸ μεγάλη καὶ βαθιὰ ἡ γνώση τόσο καὶ ἐκτενέστερα τὰ ὄρια τῆς δύναμης. Ἡ συνάντηση τοῦ Μωυσῆ στοῦ Ὅρος Σινᾶ μὲ τὸν Θεὸ καὶ ἡ ἀποκάλυψη τοῦ ὀνόματός Του «Ἐγὼ εἰμὶ ὁ ὢν», ἐξασφάλισε σὸν Μωυσῆ ἀπεριόριστη ἰσχύ. Μὲ αὐτὴν τὴ νέα γνώση γιὰ τὴν θεία ὑπαρξὴ ξεκίνησε μία νέα περίοδος στὴν ἱστορία τοῦ κόσμου μας. Ὅμως, ἡ κατάσταση τοῦ Μωυσῆ ἦταν ἀπαραίτητο νὰ ἀποτελέσει κατάσταση ὅχι ἀποκλειστικὰ ἑνὸς μεμονωμένου ὄντος, ἀλλὰ δυνατότητα κάθε ἀνθρώπου ἢ ἀκριβέστερα μίας κοινότητας ἀνθρώπων, ἑνὸς λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ἑνὸς ἁγίου ἔθνους¹. Ἡ θεοπτία καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς γενόμενη θεολογία ἀναζητοῦσε στοῦ προνοιακοῦ σχέδιο τοῦ Θεοῦ ἕναν τόπο, «τὸ κοινὸ τῶν ἁγίων». Αὐτὸς ὁ κοινοτικὸς τόπος ποὺ προτυπώνεται σὸν ἑβραϊκὸ «λαὸ τοῦ Θεοῦ» ὡς ἐκκλησία² κατὰ πρόληψιν (anticipée), ἐκπληρώνεται στοῦ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ ὡς πραγματοποιημένη Ἐκ-

* Ὁ Πρωτοπρ. Κωνσταντῖνος Νευροκοπλῆς εἶναι ἐφημέριος τοῦ Ἱ. Ν. Ἀναλήψεως τοῦ Σωτήρος στὴ Θεσσαλονίκη.

1. Α΄ Πέτρο. 2,9.

2. Μετάφραση τῶν Ο΄ ἀπὸ τὰ ἑβραϊκὰ τῆς λέξης qahal.

κλησία (realisée). «Ο Χριστός, ό Κύριος, είναι τό ίδιον Έγώ τής Έκκλησίας»³ και αυτό τό «Έγώ» είναι τό σιναιϊτικό.

Ό δεσμός τής Έκκλησίας με τήν Θεολογία εικονίζεται για πρώτη φορά πριν τήν Πεντηκοστή στη σχέση που οικοδομεί ό Κύριος επάνω στον λόφο του Γολγοθά μεταξύ τής Μητέρας Του και του ήγαπημένου μαθητού Του. Έκείνη που γέννησε τον Λόγο δίνοντάς του σάρκα, παραδίδεται στην φροντίδα εκείνου, ό οποίος στο Τελευταίο Δείπνο, «έπιπεσών... επί τό στήθος του Ίησοῦ»⁴ κατέστη Θεολόγος με αυτήν τήν κίνηση συγκατάθεσης από τήν ενέργεια των θεϊκών ρημάτων, τά όποια άκουσε στην καρδιά του Θεανθρώπου. Είναι σημαντικό να διακριθεί για να κατανοηθεί ή ποιότητα τής ένωσης, ότι άλλη είναι ή γέννηση του λόγου από τήν μητέρα Έκκλησία και άλλο ότι ό λόγος που έκχωρείται από τον Κύριο έχει χρεία τήν φροντίδα του Θεολόγου. Ό Ίωάννης καλείται όχι μόνον να ανταποκριθεί στη μαρτυρία περι του λόγου, ό όποιος του παραδίδεται, αλλά και να καταθέσει τον καρπό τής φροντίδας του, που δεν είναι άλλος από τήν επεξήγηση και του νοήματος του λόγου στους άκροατές του. Ίσχύει, όμως, έδω και τό αντίθετο. Ένώ φροντίζει τή Μητέρα του Λόγου, ό Θεολόγος κατανοεί πως Έκείνη τον βαστάζει και όχι ή δύναμή του.

Είναι άξιο προσοχής ότι ή Θεολογία στον Ίωάννη παρέχεται μετά τήν ένμείρωση των μαθητών εκ μέρους του Διδασκάλου, ότι «είς έξ ύμων παραδώσει με»⁵. Συνδέεται, δηλαδή, άμεσα με τήν απάντηση σε μία κίνηση εναντίον του Προσώπου τής Άληθείας. Όντας κίνηση αγάπης, ή κίνηση του Θεολόγου αποτελεί απάντηση στην προαναγγελία τής βίας που θα ακολουθήσει με έναυσμα έναρξης της τήν πράξη προδοσίας ενός από τους μαθητές Του. Η Θεολογία βρίσκεται στον αντίποδα τής «προδοσίας που φέρει σχήματα αγάπης». Είναι, εν τέλει, ή διάκριση τής Άγάπης που πηγάζει από τήν πλευρά τής Άλήθειας, από εκείνη τήν προβατόσχημη που λογχεύει τήν πλευρά τής Άλήθειας⁶.

Όταν ό φορέας τής πίστης Πέτρος⁷ νεύει στον φορέα τής αγάπης να διερευνησει τό ποιός θα παραδώσει τον Κύριο, εκείνος μαθαίνει και με τήν χάρη που έλαβε, μπόρεσε να σηκώσει τον πόνο αυτής τής γνώσης. Δεν κοινοποιεί, όμως, ούτε καταγγέλει τον προδότη ένώπιον των άλλων. Η σύγκρουση του φιλήμα-

3. ADAM KARL, *Das wesen des Katholizismus*, 1927.

4. Ίω. 13, 24-25.

5. Ίω. 13,22.

6. Βλ. επίσης τήν διάκριση στην κατανόηση του «Ήλί, ήλί...» μεταξύ των σταυρωτών και του σταυρωθέντος.

τος τῆς ψευδοθεολογίας τοῦ ἀντιχρίστου (σκότος), μετὰ τὴν τρυφερὴ ἀκρόαση τῆς καρδιάς στοῦ στήθος-ἡγεῖο τῆς Θεολογίας τοῦ Χριστοῦ (φῶς) εἶχε ἤδη ξεκινήσει. Ἐπιτρέπει τὴν ἔναρξή της ὁ Ἰδιος ὁ Χριστός⁸. Ἄλλο τὸ ψωμί ποῦ βάφεται γιὰ νὰ σημάνει τὴν εἴσοδο τοῦ σατανᾶ στὸν Ἰούδα καὶ ἄλλος ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος ποῦ εἶναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ παρέχει τὴν αἰώνιο ζωὴ. Μοιάζουν μόνον κατὰ τὰ φαινόμενα⁹. Τὸ πρῶτο εἶναι ἓνα ὁμοίωμα ποῦ δηλώνει τὸ σίγμα τοῦ λωποδύτη, ἀφοῦ δὲν εἶναι ἐφικτὸ ἀκόμη καὶ νὰ εἶσαι «ἄπιστος» παρὰ μόνον χρησιμοποιώντας τὴ γλῶσσα τοῦ «πιστοῦ». Δὲν ἔχει δοθεῖ καμιά ἄλλη γλῶσσα γιὰ τὴν ἀπιστία¹⁰. Αὐτὴ ἡ ἐπίγνωση καὶ ὁ συνακόλουθος ἀντικατοπτρισμὸς στὸν καθρέφτη μίας ἀπατηλῆς εἰλικρίνειας¹¹, πιθανὸν νὰ ὀδηγεῖ τὸν κάθε Ἰούδα¹² στὴν ἀποδόμησή του διὰ τοῦ τίποτα. Φαντάζει ὡς ἡ μόνη λύση τοῦ δράματός του, ἀφοῦ «τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ παραχθεῖ ἀπὸ τὸ τίποτε»¹³.

Οἱ ἐργάτες, ὅμως, τῆς πίστεως –ὁ Πέτρος καὶ οἱ ἄλλοι ἐννέα ἀπόστολοι– ἀγνοοῦν τὴ διαμάχη. Πρὶν τὸ πάθος τοῦ Κυρίου, τὸ «πρωτεῖο» τῆς ἀγάπης ἐναντι τῆς πίστεως εἶναι ἐμφανές. Στὸ «τέλος» ὅμως τοῦ πάθους, στὴν πρώτη συνάντησή μετὰ τὸ κενὸ μνημεῖο τῆς ἀναστάσεως¹⁴, παρ' ὅτι ἡ ἀγάπη τῆς Θεολογίας καταφθάνει πρώτη, δίδει τὸ «πρωτεῖο» στὴν πίστη ποῦ ὀδηγεῖ στὴ μετάνοια γιὰ νὰ εἰσέλθει πρώτη στὴ γεύση τοῦ ἀναστάντος¹⁵. Ἡ Θεολογία προπορεύεται στὸν πόνο τῆς διαμάχης μετὰ τὸ σκοτάδι, ἀλλὰ ὑποχωρεῖ ἐνώπιον τῆς χάριος τῆς μετανόιας, παραχωρώντας τὴν θέση της μπροστὰ στὴ χαρὰ τῆς αἰωνιότητος.

Μετὰ αὐτὴν τὴν ἐπισήμανση κατανοοῦμε τὴν Θεολογία ὄχι μόνον ὡς ἀπολογία στὴ βία τοῦ σκότους τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ κυρίως ὡς ἀποκάλυψη καὶ φανέρωση τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης γιὰ τὸν κόσμον, ἡ ὁποία ἐνῶ ἤδη ἀποτελεῖ γεύση

7. *Ἰω.* 13, 24-30.

8. «The hour of Satan, the great adversary, is at hand; the night is closing in on the light, but only with Jesus' permission». BROWN RAYMOND E., *The Gospel and Epistles of John*, The Liturgical Press, 1988, σ. 74.

9. «Λάβετε φάγετε τοῦτο ἐστί –καὶ ὄχι ἐκεῖνο ποῦ ἔδωσα στὸν Ἰούδα– τὸ Σῶμα μου». *Ματθ.* 26,26 – *Μάρκ.* 14,22 – *Κορ.* 11,24.

10. Βλ. STEINER GEORGE, *Ἀξόδευτα πάθη*, ἔκδ. Νεφέλη, σσ. 68-69.

11. *Ματθ.* 27,4, «ἤμαρτον παραδοῦς αἷμα ἀθῶον».

12. Ὁ.π.: «τί πρὸς ἡμᾶς, σὺ ὄψει».

13. Ἔτσι σπάζει τὸ μαγικὸ καθρεφτάκι ἡ μάγισσα στοῦ παραμυθι τῆς Χιονάτης πιστεύοντας πῶς μετὰ αὐτὸν τὸν τρόπο σπάζει τὴν ὁμορφιὰ τῆς ἀντιζήλου της.

14. *Ἰω.* 20, 3-10.

15. Εἶναι σημειατικὸς ἐδῶ οἱ ἐκκλησιολογικὲς προεκτάσεις στοῦ περὶ τοῦ Πρωτείου θέμα.

τῶν ἀποστόλων –καὶ μετὰ τὴν Πεντηκοστὴ κτῆμα– χρειάζεται νὰ ἀποκτήσει καὶ ἓναν θετικὸ σκοπὸ. Ποιὸς εἶναι αὐτός; Ἡ ὕφανση ἑνὸς «διανοητικοῦ χιτῶνα» γιὰ τὴν ἀλήθεια, ἓνα «κατάλληλο ἐννοιολογικὸ πλαίσιο γιὰ τὴν παρουσίαση τῆς ἀνόθευτης χριστιανικῆς ἀλήθειας»¹⁶.

Β. Ἡ ἀσκητικὴ τῆς Θεολογίας

Μὲ τὴ χάρη τῆς Πεντηκοστῆς μπορούμε νὰ δοῦμε σὲ αὐτὴν τὴν προτυπωτικὴ εἰκόνα, ἐν εἶδει προφητικοῦ σκιάσματος, ποῦ κατατείνουν τὰ ὅρια τῆς Θεολογίας. Ἐὰν ἡ Θεολογία εἶναι ἡ ἄσκηση τῆς φροντίδας περὶ τοῦ λόγου, ὁ ὁποῖος γεννᾶται στὰ σπλάχνα τῆς Ἐκκλησίας, τότε δικαίως πρέπει νὰ τὴν θεωρήσουμε ὡς ἀρετὴ. Μὲ τὴν ὀπτικὴ αὐτὴ τίθεται σὲ ὅλους τοὺς διακόνους τῆς καὶ διαδόχους τῆς θεομητορικῆς περιποίησης ἢ κατάφαση σὲ τούτῃ τὴν κλήση, ὡσὰν εἰσόδευση σὲ ἓνα ἰδιαίτερο ἀσκητικὸ ἀγώνισμα.

Ἀναφέραμε, ὅμως, πρὶν τὰ ὅρια αὐτῆς τῆς ἄσκησης. Ἡ τόσο ἀγαπητὴ πλέον σὲ ὅλους μας ἔκφραση «ἡ χάρις τῆς θεολογίας», ὅπως καὶ κάθε ἄλλο χάρισμα, εἶναι συνδεδεμένη μὲ ὀδύνη. Ἄλλωστε καὶ τὸ ἴδιο τὸ τοπίο στὸ ὁποῖο ἔλαβε χώρα ὁ τύπος τῆς Θεολογίας, δὲν ἦταν ἄλλος ἀπὸ τὸν λόφο τοῦ Γολγοθᾶ. Δικαίως, λοιπόν, ὁ ἁγ. Φιλᾶρετος Μόσχας ἀποκαλεῖ τὸν λόφο αὐτὸ ὡς «καθέδρα τῆς ἀληθινῆς Θεολογίας», μιᾶς καὶ ἐκεῖ λαμβάνει χώρα ἡ πρώτη δρασκελιὰ στὴν ἀνεμόσκαλα τῆς Ἀνάληψης¹⁷ τοῦ Ἀνθρώπου.

Ἡ μαρτυρία προκαλεῖ μαρτύριο στὸν φορέα τῆς διτῶς, ἔξωθεν καὶ ἔσωθεν. Στὸ ἔσωτερικὸ τὸ μαρτύριο ποῦ γεννᾶ ἡ διήγηση περὶ τῆς ἀλήθειας ἔχει νὰ κάνει μὲ τοὺς νόμους τῆς ἁμαρτίας ποῦ ἐνεργοῦν σὲ κάθε θεολόγο, ὅπως, ἄλλωστε, συνέβη καὶ μὲ τὸν Ἰωάννη, ὅταν ἀντιστεκόταν νὰ ἀποδεχθεῖ τὴν κλήση τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ ὀδεύσει στὴν Ἐφεσο γιὰ νὰ μαρτυρήσει περὶ τῆς ἀλήθειας τοῦ Χριστοῦ. Τὸ νὰ γράφει κανεὶς μὲ τὴ ζωὴ του ἓνα «εὐαγγέλιο» ἀντίθετο ἢ καὶ παραπλήσιο μὲ αὐτὸ τοῦ Χριστοῦ¹⁸ ἀποτελεῖ κίνδυνο ὑπαρκτό, ὅμως ἀπο-

16. ΦΛΩΡΟΦΣΚΥ Π. Γ., *Τὸ σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ*, μτφρ. Ἰω. Παπαδόπουλου, ἔκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1999, σ. 102.

17. BROWN RAYMOND E., «In Jesus' return to his Father in heaven, the cross is the first step on the ladder of the ascension», *The Gospel and Epistles of John*, The Liturgical Press, 1988, σ. 33.

18. «Δὲν εἶναι τὸ μήνυμα ποῦ θὰ ἔπρεπε νὰ προσαρμοστεῖ στὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος ποῦ θὰ ἔπρεπε νὰ προσαρμοστεῖ στὸ μήνυμα». ΦΛΩΡΟΦΣΚΥ Π. Γ., «El dialogo ecumeniko», σ. 103.

βαίνει πράγματι τρομακτικό, όταν επιπλέον τὸ κηρύσσει. Γι' αὐτὸ εἶναι πολῦτιμος ἓνας λόγος τοῦ ἁγ. Μαξίμου πὺ ἐπικεντρώνει τὴν φροντίδα στὶς προῦποθέσεις καὶ εἶναι περιεκτικὸς γιὰ ὅλες τὶς ἀρετές, ἄρα καὶ γιὰ τὴν Ἀσκητικὴ τῆς Θεολογίας. «Προηγείται πασῶν ἀρετῶν, ἔλεος καὶ ἀλήθεια, ὧν κῆμα ἢ ταπεινωσις καὶ ἡ ἐκ ταύτης κατὰ τοὺς Πατέρας προσγινομένη διάκρισις. Ἔς ἄνευ, οὐδ' ἑτέρα τὸ αὐτῆς ἰδεῖν πέρας δυνήσεται»¹⁹.

Τὸ ἔξωθεν μαρτύριο φαίνεται νὰ συνδέεται κατ' ἀρχὰς μὲ τὸ ἐχθρικό περιβάλλον, στὸ ὁποῖο καλεῖται νὰ ἀσκήσει κάθε θεολόγος τὸ ἀγώνισμά του. Περιβάλλεται συχνὰ ἀπὸ ἀνθρώπους, τῶν ὁποίων τὰ αἰσθήματα διατρέχουν ἓνα φάσμα πὺ ἐκτείνεται ἀπὸ τὴν ἐπιφυλακτικότητα μέχρι τὴν ἐχθρότητα. Ἐδῶ ὅμως συμβαίνει μία παραδοξότητα. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀγαπημένοι φίλοι Ἐκείνου, γιὰ Τὸν ὁποῖο θὰ τοὺς μαρτυρήσει. Συνθλίβεται συχνὰ ὁ φορέας τῆς θεολογικῆς χάρις σὲ αὐτὲς τὶς συμπληγάδες ἀπὸ τὴν μία, πῶς νὰ βρεῖ τὸν τρόπο νὰ μιλήσει στὴν γλῶσσα τοῦ σταυρωτῆ τὰ ἀπηγήματα τοῦ σταυρωμένου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πῶς νὰ ἀκούσει τὴν κραυγὴ τῆς γῆς καὶ νὰ τὴν προσκομίσει στὸ κενὸ μνημεῖο τοῦ ἀναστημένου.

Μία ἄλλη παράμετρος πὺ αὐξάνει ἀκόμα περισσότερο τὴ δυσκολία καὶ τὸ βάσανο κάθε θεολόγου, εἶναι ἡ ρευστότητα τῆς ἱστορίας πὺ περιβάλλει τὸ ἔργο του. Πρέπει ἐδῶ νὰ μνημονεύσουμε ὅτι ἡ ἐπιγραφή τῆς αἰτίας πὺ ὀδηγεῖ τὸν Κύριο στὴν τελείωση τοῦ ἔργου Του εἶναι ἀπάντηση σὲ τρία ἐρωτήματα διαφορετικῶν παραδόσεων, τῆς ἰουδαϊκῆς, τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς ρωμαϊκῆς. Μὲ τὸ πέρασμα, ὅμως, τῶν καιρῶν, ὁ θεολόγος καλεῖται ὄχι μόνον νὰ ἀπαντήσει στὰ ἔκγονα αὐτῶν τῶν τριῶν ἱστορικῶν παραδόσεων, ἀλλὰ καὶ σὲ μία τέταρτη ἐκδοχὴ πὺ ἐμφανίζεται στὴν ἱστορία συχνὰ «ἐν ἑτέρῳ μορφῇ» καὶ εἶναι ἡ πολυποίκιλη σύνθεσή τους.

Γ. Ἀσκητικὴ τῆς Θεολογίας καὶ Θεολογία τῆς ἀσκήσεως

Μὲ αὐτὲς τὶς παραμέτρους σὲ ἰσχί, ἡ θεολογικὴ ἐργασία θεωρεῖ πρῶτιστα ἡ ἴδια τὸν ἑαυτὸ τῆς ὡς ἀσκητικὸ σκάμμα καὶ ἐξ ἰδίας πείρας τοῦ Γολγοθᾶ διευκρινίζει ὅσα ἀφοροῦν στὴν Θεολογία τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς ἀσκήσεως.

19. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Ἔτερα κεφάλαια*, PG 90, 1401C.

Ἡ ἐνότητα τῆς «Ἀσκητικῆς τῆς Θεολογίας» μὲ τὴν «Θεολογία τῆς Ἀσκήσεως» πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀπλή ἀναγνώριση τῆς ἀκαταμάχητης πραγματικότητας πὼς ἡ Ἀγάπη γνωρίζεται μόνον ὡς ἀσκητικὴ πράξις. Ἡ ἴδια ἡ ἐνσάρκωση ἀποτελεῖ περίτρανη ἀπόδειξις, μιᾶς καὶ εἶναι ἡ Ἀσκήσις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ μέσα στὴν ἱστορία. Ἡ σαρκωμένη Ἀγάπη, ὁ ἔνσαρκος Λόγος τοῦ Πατρὸς, πάσχει ἀπὸ τὴ γέννησίν Του μέχρι τὸν θάνατό Του γιὰ νὰ μεταμορφώσει καὶ νὰ προσλάβει τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ σὲ Σῶμα Του.

Αὐτὸ κατὰ τὴν γνώμη μας ἀποτύπωσε καὶ στὸ κείμενο πὸν ἀκολουθεῖ καὶ ἀποτελεῖ τὸν πρόλογο στὴν ἔκδοσις τοῦ βιβλίου τοῦ ἀρχιμ. Σωφρονίου μὲ τίτλο «The Undistorted Image» γιὰ τὸν Staretz Silouan (1866-1938)²⁰ ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ. Ἄς δοῦμε ὅμως τὸ κείμενο:

*Ὁ πατὴρ Σιλουανὸς ἦταν ταπεινὸς ἄνθρωπος· ἀλλὰ ἡ διδασκαλία του τολμηρή. Δὲν ἦταν ἡ τόλμη ἐνὸς ἀνήσυχου πνεύματος διενεργούντος στοχαστικὴ διερεύνησις καὶ ἐπιχειρηματολογία. Ἦταν ἡ τόλμη μίας πνευματικῆς βεβαιότητος, καθότι, κατὰ τὴ ρῆσις τοῦ ἰδίου Πατρὸς: «Οἱ τέλειοι οὐδέποτε ὁμιλοῦν ἀπὸ μόνου τους, λέγουν μόνον αὐτὸ πὸν τοὺς δίνει τὸ Πνεῦμα». Ὁ π. Σιλουανὸς μετὰ βεβαιότητος πρέπει νὰ συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν τελείων. Ἡ «τελειότητα» αὐτῆ, λοιπόν, εἶναι καρπὸς ταπεινώσεως. Εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποκτηθεῖ καί, κάτι πὸν εἶναι ἐξίσου σημαντικὸ, νὰ διαφυλαχθεῖ καὶ νὰ διατηρηθεῖ μόνον διὰ τοῦ συνεχοῦς καὶ ἀδιαλείπτου ἀγῶνα τῆς αὐτομεμψίας καὶ αὐτοκατάκρισις. Αὐτὴ ἡ διαδικασίᾳ αὐταπάρνησις, ὅμως, δὲν εἶναι ἀπλῶς ἓνα ἀρνητικὸ ἐγχείρημα. Δὲν εἶναι μόνον μία ἀπόρριψις, μία ἀφαίρεσις ἢ μία μείωσις τοῦ ἐγῶ. Ἀντιθέτως, εἶναι ἡ ἐπανάκτησις τοῦ ἀληθοῦς ἑαυτοῦ. Αὐτὴ ἡ διαδικασίᾳ εὐρίσκει τὴν ἐκκίνησίν της διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης. Ἡ ἐκ μέρους κάποιου ἀπάρνησις τοῦ ἑαυτοῦ του γίνεται ἔνεκεν τοῦ Χριστοῦ, λόγῳ τῆς μεγάλης ἀγάπης γι' Αὐτόν. Τὸ ταξίδι καθοδηγεῖται ἀπὸ ἓνα στόχο ἐποικοδομητικὸ. Τὸ σκοπούμενο εἶναι πάντα ἐποικοδομητικὸ. Εἶναι «ἡ ἀπόκτησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», ὡς συνήθως ἔλεγε ὁ ἅγ. Σεραφεῖμ τοῦ Σάροφ. Πράγματι, ὑπάρχει ἐδῶ μία παράδοξις ἔντασι. Ὁ σκοπὸς τῆς πνευματικῆς ἀναζήτησις εἶναι ὑψηλὸς καὶ φιλόδοξος: *consortium divinae naturae*, «ἵνα ... γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως» (Β' Πέτρο. 1, 4). Μὲ ὅποιον τρόπο καὶ ἂν ἐρμηνευτεῖ αὐτὴ ἡ ἐκπληκτικὴ φράσις τῆς Γραφῆς, δείχνει σαφῶς καὶ εὐκρινῶς τὸν ὑστατο σκοπὸ ὅλης τῆς χριστιανικῆς*

20. ARCHIMANDRITE SOFRONY, «The Undistorted Image-Startz Silouan: 1866-1938», Translated from Russian by Rosemary Edmonds, The Faith Press, 1958, σ. 5-6.

ὑπαρξης: «ζωή αιώνια», ζωή «έν Χριστῶ», «κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». Οἱ Ἕλληνες Πατέρες χρησιμοποιοῦσαν ἀκόμη καί τήν τολμηρῆ ἔκφραση: «θέωση». Πάντως, ἡ μέθοδος, δηλαδή ἐπακριβῶς «ἡ ὁδός», διὰ τῆς ὁποίας ὁ στόχος ἐπιτυγχάνεται, εἶναι ἡ μέθοδος τῆς ριζικῆς ἀπόταξης τοῦ ἑαυτοῦ. Ἡ χάρις δίδεται μόνο στοὺς ταπεινοὺς καί πράους. Ἐπίσης, ἡ ἴδια ἡ ταπείνωση οὐδέποτε εἶναι ἀνθρώπινο ἐπίτευγμα. Εἶναι πάντα δωρεὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία παρέχεται ἐλευθέρως, *gratia gratis data*. Ἡ ὅλη δομὴ τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι ὄντως παράδοξη. Τὰ πλούτη τῆς Βασιλείας δίδονται πάντα στοὺς πτωχοὺς. Καί με τὰ πλούτη δίδεται καί ἡ ἐξουσία. Οἱ ταπεινοὶ οὐδέποτε λέγουν κάτι ἀφ' ἑαυτοῖς. Παρὰ ταῦτα, ὅποτε κινοῦνται διὰ νὰ ὀμιλήσουν, ὀμιλοῦν με ἐξουσία. Δὲν ἀξιώνουν τὴν ἐξουσία γιὰ τὸν ἑαυτό τους, ἀλλὰ γι' αὐτὸ πὺν διὰ τῆς μεσιτείας τους ἔχει φανερωθεῖ ἄνωθεν. Εἶδεμῆ θὰ φύλαγαν τὴ σιωπῆ: «καὶ ὑμεῖς χρῆσιμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου καὶ οἴδατε πάντες» (Α' Ἰω. 2,20). Τὰ ἀποφθέγματα τοῦ πατρὸς Σιλουανοῦ εἶναι ἀπλά. Δὲν ὑπάρχει κάτι τὸ ἐντυπωσιακὸ σὲ αὐτά. Δὲν εἶχε εἰδικές «ἀποκαλύψεις» νὰ φανερώσει. Ὀμιλοῦσε συνήθως γιὰ πράγματα κοινότυπα. Ἀλλὰ γιὰ αὐτὰ τὰ κοινότυπα πράγματα ὀμιλοῦσε κατὰ τρόπο ἄκρως ἀσυνήθιστο. Ὀμιλοῦσε ἀπὸ τὴν ἄμεση ἐμπειρία του. Ἡ Ἀγάπη εἶναι ὁ τόπος ἐκκίνησης καί ὁ πυρήνας τοῦ χριστιανικοῦ ἐγχειρήματος. Ἀλλὰ ἡ «καινοτομία» τῆς χριστιανικῆς Ἀγάπης συχνὰ παραθεωρεῖται καί παραβλέπεται. Σύμφωνα με τὸν ἴδιο τὸν Χριστό, ἡ μόνη ἀληθῆς Ἀγάπη εἶναι «ἡ Ἀγάπη τῶν ἐχθρῶν». Δὲν εἶναι αὐτὸ ἀπλῶς συμβουλή ὑπὸ τύπον παραινέσεως ἢ ἐλεύθερη ἐπιλογή. Εἶναι μᾶλλον τὸ πρωταρχικὸ κριτήριον καί τὸ διακριτικὸ στίγμα τῆς γνήσιας Ἀγάπης. Ὁ ἀπ. Παῦλος ἐπίσης ἦταν ἄκρως ἐμφατικὸς σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο: ὁ Θεὸς μᾶς ἀγάπησε ὅταν ἡμασταν ἀκόμη ἐχθροὶ Του. Ὁ ἴδιος ὁ Σταυρὸς εἶναι ἓνα ἀέναον σύμβολο καί σημεῖο αὐτῆς τῆς Ἀγάπης. Εἶναι τώρα ὁ καιρὸς, ὅπου ὀφείλουν οἱ Χριστιανοὶ νὰ συμμετέχουν στὴν λυτρωτικὴ Ἀγάπη τοῦ Κυρίου τους. Εἰδάλλως, δὲν εἶναι δυνατό νὰ «μένουν στὴν ἀγάπη Του». Ὁ πατὴρ Σιλουανὸς δὲν μίλησε μόνο γιὰ τὴν Ἀγάπη, τὴν ἐφήρμοσε. Με ταπεινὸ, πλὴν ὅμως τολμηρὸ τρόπο, ἀφιέρωσε τὴ ζωὴ του στὴν προσευχὴ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, ὑπὲρ τοῦ κόσμου πὺν φθείρεται καί ἀλλοτριώνεται. Αὐτὴ ἡ προσευχὴ εἶναι ἐγχείρημα ἐπικίνδυνον καί διαφοροῦμενον, ἐκτὸς ἐὰν προσφέρεται με ἄκρα ταπείνωση. Εἶναι εὐκόλο νὰ ἀποκτήσει κάποιος ἐπίγνωση τῆς ἀγάπης του. Τότε αὐτὴ φθείρεται καί μολύνεται ἀπὸ τὴ ματαιοδοξία καί τὴν ὑπερηφάνεια. Δὲν μπορεῖ κάποιος νὰ ἀγαπήσει ἀγνά, παρὰ μόνο με τὴν ἀγάπη τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ, ἐμποτισμένη καί ἐνεργοῦσα στὴν ταπεινὴ καρδιά. Δὲν μπορεῖ νὰ γίνεи κάποιος «ἅγιος», ἐκτὸς ἂν γνωρίζεи ὅτι ὁ ἴδιος δὲν εἶναι παρὰ μόνο ἓνας

«ἄθλιος ἁμαρτωλός», με ἀπόλυτη ἀνάγκη βοήθειας καὶ συγχωρήσεως. Παρὰ ταῦτα, ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ ἐξαλείφει πάντα ρύπο καὶ θεραπεύει πᾶσαν ἀσθένεια. Ἡ δόξα τῶν Ἁγίων φανερόνεται στὴν ταπείνωσή τους, ὅπως ἀκριβῶς ἡ δόξα τοῦ Μονογενοῦς ἔχει φανερωθεῖ στὴν ἄκρα ταπείνωση τῆς ἐπίγειας ζωῆς Του. Αὐτὴ αὕτη ἡ Ἀγάπη σταυρώθηκε ἐν τῷ κόσμῳ.

Στὴν πνευματικὴ του ἄνοδο ὁ πατὴρ Σιλουανὸς διήλθε τῆς ὀδυνηρῆς ἐμπειρίας τοῦ «ἐρεβώδους σκοτούς», τῆς πλήρους μοναξιᾶς καὶ ἐγκατάλειψης. Παρὰ ταῦτα δὲν ὑφίστατο κάτι τὸ σκυθρωπὸ ἢ ζοφερὸ σὲ αὐτόν. Πάντοτε ἦταν ἤρεμος καὶ ἥσυχος, πάντα ἀκτινοβολῶν ἀπὸ χαρὰ. Ἦταν μία χαρὰ ἐν Χριστῷ, χαρὰ ὄντως πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ κάθε κοσμικὴ χαρὰ. Ὅπως μαθαίνουμε ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς ζωῆς του, αὐτὴ ἡ χαρὰ ἀποκτήθηκε μέσα ἀπὸ ἓνα μακρὸν καὶ ἀπαιτητικὸ ἀγῶνα, ἀπὸ ἓναν ἀδιάκοπο «ἀόρατο πόλεμο». Ἀφημένος μόνος, ὁ ἄνθρωπος παραδίδεται στὴν ἀπόγνωση καὶ τὴν ἐρήμωση. Ἡ σωτηρία εὐρίσκεται μόνο ἐν Κυρίῳ. Ἡ ψυχὴ πρέπει νὰ προσκολληθεῖ σὲ Αὐτόν. Ὁ ἄνθρωπος οὐδέποτε ἀφήνεται μόνος, ἐκτὸς ἂν ἐπιλέξει ὁ ἴδιος νὰ ἀφήσει τὸν Θεό. Ὁ πατὴρ Σιλουανὸς γνώριζε ἐκ πείρας τὸν φόβο καὶ τὸν κίνδυνο τοῦ ἐξωτερικοῦ σκοτούς. Ἐπίσης γνώριζε ἐκ πείρας τὴν ἀπεραντισμένη τῆς Θεΐας Ἀγάπης. Αὐτὴ λάμπει ἀκόμη καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἄβυσσο τῶν δοκιμασιῶν, τῶν βασιάνων καὶ τῶν θλίψεων, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι Ἀγάπη.

Ὁ πατὴρ Σιλουανὸς ἐδράζεται σὲ μία μακρὰ καὶ σεβάσμια παράδοση. Ἀκόμη καὶ στὸν καιρὸ του δὲν ἦταν μόνος. Σὲ κάθε γενεὰ ὑπῆρχε ἓνα νέφος μαρτύρων στὰ Μυστήρια τῆς Βασιλείας. Τὸ κρίμα μας εἶναι ὅτι τοὺς ἀγνοοῦμε, περιφρονοῦμε καὶ τοὺς ἴδιους καὶ τὴ μαρτυρία τους. Κατελήφθημεν ἀπὸ κοσμικὲς μέριμνες. Ἡ ἱστορία τοῦ πατρὸς Σιλουανοῦ ἀποτελεῖ ἐπίκαιρη ὑπενθύμιση γιὰ τὴ γενιά μας περὶ τῆς μόνης «ἀγαθῆς μερίδας», ἡ ὁποία οὐδέποτε ἀφαιρεῖται. Εἶναι συνάμα μία πρόσκληση στὸ ὀδοιπορικὸ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδας.

George Florovsky
Harvard Divinity School

Μετὰ τὴν ἀνάγνωση τοῦ προλόγου ἅς προσπαθήσουμε πατώντας στὰ μονοπάτια ποὺ προτείνει νὰ κατανοήσουμε τὴν Ἀσκησι, ὅπως τὴν περιέγραψε ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ. Ὅταν τὸ κριτικὸ βλέμμα ἐνὸς καθηγητοῦ τοῦ Χάρβαρντ –καὶ μάλιστα στὸν ἱστορικὸ τομέα– πέφτει ἐπάνω στὸν ὀρισμὸ τῆς τελειότητος ποὺ δίνεται ἀπὸ τὸν γέροντα Σιλουανὸ ὡς ἐκείνου ποὺ ὁμιλεῖ ὄχι ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ ὅσα τοῦ λέει τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, δύσκολα ἀποφεύγει

τόν πειρασμό νά τὸ προσπεράσεις. Τὴν ἄποψη αὐτὴ δὲν εἶναι σπάνιο νά τὴ συναντήσῃ κανεὶς, εἰδικὰ δὲ ἕνας ἱστορικός, ὡς τὸ κύριο συστατικὸ στοιχεῖο δόμησης τῶν πάσης φύσεως φονταμενταλισμῶν. “Ὅπως ὀρθὰ ἔχει ἐπισημανθεῖ «ὁ φονταμενταλιστὴς δὲν πιστεύει, γνωρίζει ἀπὸ πρῶτο χέρι»²¹. “Ὅλοι τοὺς θεωροῦν τὸν ἑαυτὸ τους σὰν ἡγεῖο τοῦ Ἀπόλυτου καὶ πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς μὲ τὴ βεβαιότητα τῆς γνώσης ποὺ τοὺς παρέχει «ἄνωθεν» τὸ χροῖσμα «τοῦ ἐκλεκτοῦ» δὲν διστάζουν νά διαπράξουν τὰ εἰδεχθέστερα τῶν ἐγκλημάτων.

Εἶναι ἡ ἀπόσταση τοῦ ἡσυχαστικοῦ Ἰθῶνα ἀπὸ τὸ ἐργῶδες Χάρβαρντ ποὺ παρασύρει τὸν καθηγητὴ μας; Προσπαθεῖ νά γαντζωθεῖ ἀπὸ τὸ σταθερὸ τῆς παράδοσης μέσα στὸ χειμαρῶδες τῆς γνώσης; Εἶναι ἀλήθεια πὼς τὸ βιβλίο ποὺ προλογίζει δὲν εἶναι ὅπως σήμερα τὸ γνωρίζουμε, μιὰ καὶ ὑπῆρξε στὴν συγκεκριμένη ἐκδοση τοῦ 1958 στὴν Ἀγγλία μιὰ πιὸ συνοπτικὴ παρουσίαση τῆς ζωῆς καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ ἁγ. Σιλουανοῦ. Παρ’ ὅλα αὐτὰ εἶναι ἄξιο διερεύνησης γιατί ἐπέλεξε νά ἐπικεντρωθεῖ ὁ π. Γεώργιος στοὺς συγκεκριμένους ἄξονες τοῦ βιβλίου καὶ ὄχι σὲ κάποιους ἄλλους. Ξέρουμε πὼς ἀπὸ τὸ 1948 βρίσκεται στὴν Ἀμερικὴ²² ἔχοντας ἐγκαταλείψει τὴν Γηραιὰ ἡπειρο. Γίνεται δέκτης νέων αἰτημάτων καὶ ἐπιχειρεῖ νά ἀπαντήσῃ σὲ αὐτὰ στὸν πρόλόγὸ του; Ἐν τέλει, σὲ ποιούς ἀναγνώστες ἀπευθύνεται τὸ κείμενο τοῦ π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ;

Ἡ δεκαετὴς διαμονὴ του στὴν Ἀμερικὴ εἶναι σίγουρο πὼς τοῦ διαλεύκανε τὴν καταλυτικὴ ἐπιρροὴ τοῦ προτεσταντισμοῦ στὴν καθημερινὴ ζωὴ. «Ἀπὸ τὸν προτεσταντισμὸ θὰ προκύψει ὁ καθαγιασμὸς μέσῳ τῆς ἐπένδυσης, τὸ “πνεῦμα τοῦ καπιταλισμοῦ”, ἀπ’ ὅπου ἀποσύρθηκε σιγά-σιγά ἡ ἐνδοκοσμικὴ ἀσκητεία πρὸς ὄφελος τῆς κοσμικῆς καὶ παραγωγικῆς συσώρευσης»²³. Ἐγκατέλειψε τὴν Εὐρώπη, ὅπου βίωνε τὸ κυρίαρχο αἶσθημα τῆς «ἀναβεβλημένης αἰωνιότητος» ποὺ εἶχε ἐπιβάλλει ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία, ἐξαρθρώνοντας τὴν ἐσχατολογία ἀπὸ μιὰ ἀναβράζουσα κοινότητα καὶ συναντοῦσε τὸ δόγμα τῆς ἀπόλαυσης ποὺ νύνηται τὴν τελειότητα ὡς ἐξατομικευμένη σωτηρία.

Τὰ θέματα, ἐπομένως, ποὺ τὸ βιβλίο τοῦ γέροντα Σιλουανοῦ ἐπεξεργαζόταν σὲ σχέση μὲ τὴν ἄσκηση, τὴν τελειότητα καὶ τὰ ἔσχατα ἐλκύουν τὸν π. Γεώργιο Φλωρόφσκυ ὅπως τὸ ὀξυγόνο τὰ πνευμόνια του. Ἄς προσπαθήσουμε νά ἐντα-

21. ŽIŽEK SLAVOJ, *Λακάν*, ἔκδ. Πατάκη, σ. 175-178.

22. BLANE ANDREW, π. *Γεώργιος Φλωρόφσκυ, Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο ἑνὸς μεγάλου θεολόγου*, ἔκδ. Ἐν πλῶ, Ἀθήνα 2010, σ. 153.

23. BAUDRILLARD JEAN, «Ἡ συμβολικὴ ἀνταλλαγὴ καὶ ὁ θάνατος», τόμος *Περί Θανάτου*, ἔκδ. Νῆσος, 2008, βλ. σ. 99-105.

χθοῦμε στήν σφαῖρα τῆς ἀγωνίας του, ἀκολουθώντας ὅπως καί ἐκεῖνος τήν πυξίδα τοῦ ἁγ. Σιλουανοῦ.

Ἡ κατηγορηματικότητα τοῦ λόγου τοῦ ἁγ. Σιλουανοῦ περὶ τῶν τελείων μᾶς παραπέμπει στὰ λόγια τοῦ ἁπ. Παύλου πρὸς τοὺς Κορίνθιους «ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν»²⁴. Ἔχουμε δύο περιπτώσεις ὅπου στὴ μία τὸ Πνεῦμα καὶ στήν ἄλλη ὁ Κύριος διακομίζουν τὶς ἄκτιστες ἐνέργειές τους μέσῳ τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Σιλουανοῦ στοὺς πιστοὺς. Ἡ ἐνδοβολή τῆς θεϊκῆς πραγματικότητας στήν ἱστορία –ὡς «ἐξωϊστορικῆς πραγματικότητας»– ἱστοριοποιεῖται μέσῳ δύο ἀνθρώπων. Σημαντικὴ παράμετρος καὶ τῶν δύο προσώπων ἢ παραμονή τους σὲ ἓναν χῶρο ἡμι-ἱστορικό, τὴν ἔρημο μέσα στήν ὁποία ἀκοῦν γιὰ πρώτη φορὰ τὸ ἐξω-ἱστορικὸ Πρόσωπο τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι στήν ἀνθρώπινη συνείδηση ἡ ἔρημος καταγράφεται ὡς ἀνιστόρητη. Ἡ κραυγαλέα ἀπουσία τῶν πάντων σὲ αὐτὴν ἐπιτρέπει τὴν παρουσία τοῦ μόνου ὄντως Ὁντος. Γνωρίζοντας δὲ πὼς μιλοῦμε γιὰ τὸν ἀναληφθέντα Ἄνθρωπο Ἰησοῦ ποὺ ὁμιλεῖ καὶ στοὺς δύο ταλαντώνοντας τὸν λόγο Του πρὸς τὴν ἔρημο ἀπὸ τὸν θρόνο τοῦ Πατρός, αὐτὸ τὸ οὐδέτερο ἔδαφος –ἡ ἔρημος τῆς Ἀραβίας στὸν Παῦλο καὶ ἡ ἔρημος τοῦ Ἁγίου Ὁρους στὸν Σιλουανό– μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν περιφορὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἐπάνω τῆς ἀβύσσου πρὶν τὴν δημιουργία τοῦ κόσμου.

Τὸ ἱστορικὸ καὶ τὸ αἰώνιο πεδίο ἐνῶ συνάπτουν συμφωνία σὲ συνθήκες περιβάλλοντος «κενοῦ πραγματικότητας» αὐτὴ ἀποβαίνει μίᾳ καταγραφή καινῆς πραγματικότητας. Δὲν ἀπαιτεῖται νὰ εἶναι κενὸς μόνον ὁ τόπος ὡς ἐρημικὸς ἀλλὰ καὶ οἱ Σιλουανὸς καὶ Παῦλος νὰ κενωθοῦν. Καμία συγκριτιστικὴ ποιότητα μίξις ἱστορίας καὶ αἰωνιότητας δὲν κομίζει τὴν αὐθεντικὴ Ἀλήθεια. Ἡ ἔρημος καὶ ἡ αὐτο-ἐρήμωση ζητοῦνται ὡς προϋποθέσεις γιὰ τὴν κατάθεση τοῦ νέου ἐν Χριστῷ ἀνθρώπου ὡς ἐκκλησιαστικῆς ὑπόστασης.

Ἐάν, λοιπόν, ἡ ἄσκηση ὡς εἰσαγωγικὴ διαδικασία κένωσης ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τῶν παθῶν ἐρημώνει ἐκουσίως τὸν Σιλουανὸ καὶ τὸν Παῦλο, μὲ τολμηρὴ ἔκφραση θὰ λέγαμε τοὺς παρουσιάζει ὡς νεκρικὰ τοπία τοῦ Ἄδη²⁵, μίᾳ ἄλλῃ ἀσκητικῇ τοὺς προτείνεται μετὰ τὴν ἀνθοφορία τῆς ἐρήμου ἢ τὴν κάθοδο τοῦ Κυρίου στὸν Ἄδη τους. Ἡ προσταγὴ τῆς Παράδοσης. Ἐδῶ ἡ Παράδοση δὲν προϋπάρχει ὡς ἀκριβὸ κειμήλιο ποὺ χρειάζεται νὰ διαφυλαχθεῖ. Ἡ Παράδοση αὐτὴ στὸν Σιλουανὸ καὶ τὸν Παῦλο πέμπεται ἀπευθείας ἀπὸ τὸν θρόνο ὅπου

24. Α΄ Κορ. 11,23.

25. Ἰωβ 17,13, «ἄδης μου ὁ οἶκος».

κάθεται ὁ ἑνανθρωπήσας Ἰησοῦς. Δὲν εἶναι Παράδοση μιᾶς ζωῆς πὸν μᾶς μιλά για ἕναν Θεό, ἀλλὰ ἡ Παράδοση ἑνὸς Ἀνθρώπου πὸν κάθεται στὸν θεϊκὸ θρόνο. Αὐτὸ ἀναγκάζει οἱ φορεῖς τοῦ λόγου –τοῦ δοξασμένου Ἀνθρώπου Ἰησοῦ– στοὺς ἀνθρώπους νὰ εἶναι ἄνθρωποι, ὅπως ὁ Παῦλος καὶ ὁ Σιλουανός.

Ἡ νέα ἀσκητικὴ δὲν διηγεῖται πῶς νὰ ἐγκαταλειφθεῖ ἡ τυραννία τῶν παθῶν, ἀλλὰ πῶς νὰ οἰκο-νεμηθεῖ τὸ σῶμα τοῦ λαοῦ στὸ δοξασμένο Σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ εἰσαγωγικὴ θεολογία τῆς ἄσκησης μετακενώνεται σὲ ἀσκητικὴ τῆς θεολογίας. Αὐτὴ δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν συνδρομὴ γιὰ τὴ δημιουργία ἐκείνων τῶν προϋποθέσεων στὸν πιστὸ πὸν θὰ τὸν ὀδηγήσουν σὲ δύο κινήσεις. Πρῶτον, νὰ τοῦ διατεθεῖ ἡ ἐκ Πνεύματος Ἁγίου ἀνάληψή του «εἰς ἀέρα» καὶ δευτερον νὰ ἐνσωματωθεῖ ὡς ἀκέραιο καὶ αὐτοπροσδιοριζόμενο μέλος στὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ καθήμενος μαζί Του στὸν πατρικὸ θρόνο.

Δ. Ἡ ἱστορία τῶν ἐσχάτων

Στὸ πρόσωπο τοῦ ἀναληφθέντος Ἀνθρώπου Ἰησοῦ ἡ ἱστορία δὲν συνοικεῖ μὲ τὴν αἰωνιότητα ὡς μία τετελεσμένη πράξη. Ἡ Ἱστορία ἐπαναποστέλλεται ἀπὸ Τὸν ἤδη «ἐλθόντα» μέσῳ τῆς κίνησής Του ὡς «ἐρχομένου». Αὐτὸ ἐπιτρέπει στὸν μὲν Σιλουανὸ νὰ διηγεῖται τίς ἐκ Πνεύματος Ἁγίου ρήσεις ὡς φανερώσεις τοῦ Κυριακοῦ Σώματος, δηλαδή, τῆς Ἐκκλησίας, στὸν δὲ Παῦλο νὰ παραδίδει στὸ Κυριακὸ Σῶμα, τὴν Ἐκκλησία, τὴν φυσιολογία τοῦ ἀναληφθέντος Ἰησοῦ πὸν παρέλαβε ὡς τὸ πρότυπο προσαρμογῆς τῆς εἰκόνας στὸ πρωτότυπο.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, σώζεται ἡ ἱστορία ἀπὸ τὴν Ἱστορία ὄχι ἐπειδὴ κάποιος –ἐν προκειμένῳ ὁ Ἰησοῦς– τὴν ἐνθρονίζει στὴν αἰωνιότητα, ἀλλὰ ἐπειδὴ ὁ Ἰησοῦς τὴν ἐπιστρέφει μὲ τὴν πέμψη τοῦ Παρακλήτου ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα στὸν κόσμον ὡς Ἱστορία τῆς αἰωνιότητας.

Ὁ ἀπεγκλωβισμὸς ἀπὸ τὴν πιθανότητα νομοτελειακῆς ἐπιβολῆς στοὺς ἀνθρώπους ἑνὸς κλειστοῦ κυκλώματος «Ἱστορίας-Αἰωνιότητος» ἀποφεύγεται λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ Ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ κατέχει καὶ τίς δύο. Δὲν τίς κατέχει ἐξ αἰτίας μίας οὐσιοκρατικῆς ἀναγκαιότητος πὸν τοῦ ἐπιβάλλουν ἡ θεϊκὴ καὶ ἡ ἀνθρώπινη οὐσία. Ἐὰν συνέβαινε κάτι τέτοιο θὰ ἦταν τὸ πρόσωπο ἀπλὰ ἕνα ψιλὸ ὄνομα περιγραφῆς ἑνὸς προϊόντος, ἕνας «τίτλος». Σημαντικὸ εἶναι πὼς ὡς Υἱὸς τοῦ Πατρὸς καὶ ὁ ἴδιος ὡς ὁ μυριοὑπόστατος Ἀδὰμ εἶναι Κύριος τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Αἰωνιότητος. Σὲ ἀμφότερα τὰ δύο πεδία περιπολεῖ ἡ Ἀγάπη τοῦ ἰδίου Προσώπου.

Ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ, λοιπόν, ὡς ἱστορικός διαβλέπει στήν τελειότητα πού διηγεῖται μέ τήν τολμηρή του φράση ὁ ἅγ. Σιλουανός τήν δικαίωση τῆς Ἱστορίας ὡς Ἱστορίας τῆς αἰωνιότητος. Ἡ Ἱστορία πιά δέν χρειάζεται νά διακινιστεῖ σέ μία «ἀποϋλοποίηση» – ἐν τέλει δηλαδή σέ μία λήθη πού καταργεῖ τήν ἴδια τήν ὑπαρξη τῆς Ἱστορίας μιά και μόνο ἡ μνήμη γεννᾷ Ἱστορία– ἀλλά ἀντιθέτως συγκροτεῖται ὡς μεταμορφωμένη πραγματικότητα λυτρωμένη ἀπό τόν ὑποκειμενισμό και τήν ἀντικειμενικότητα, αὐτόν τόν αὐτισμό τοῦ κτιστοῦ. Ἡ Ἱστορία «προσωποποιεῖται».

Ἐνας τίμιος ἱστορικός ἐπιστήμονας δέν μπορεῖ παρὰ νά ἐνοχλεῖται βλέποντας τήν ἱστορία ἀποκλειστικά και μόνον στό χρονικό διάστημα ἐνός «μάταιου παρελθόντος». Ἐάν μάλιστα – ὅπως ἐν προκειμένῳ ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ– δέν ἔχει ἐγλωβιστεῖ στό τραῦμα τῆς κυκλικότητας τῆς ἱστορίας – τῆς θεωρίας τῶν ἱστορικῶν κύκλων– πού στήν καλύτερη τῶν περιπτώσεων κομίζουν σοφία και ὑπηρετεῖ μία ἐρμηνεῖα γραμμικῆς χρονικῆς ἀνάπτυξης τότε οἱ ὅροι «τέλος» και «τέλειος» ἀποτελοῦν κλειδιά πού καλεῖται νά διευκρινήσει.

Ἡ Ἀσκητική τῆς Θεολογίας δέν περιμένει στήν ἐσχατολογία νά συναντήσει τήν πρωτολογία, ἀλλά βλέπει στό Πρόσωπο τῶν Ἐσχάτων πού θά συναντήσει στό «τέλος» τὸ Ἴδιο τὸ Πρόσωπο τοῦ Πρώτου πού ἔδωσε τὸ λάκτισμα τῆς «ἀρχῆς» τῆς ἱστορίας. Ἀπό τήν ἄλλη, ἡ Θεολογία τῆς Ἀσκήσης δέν προσπαθεῖ γιά μίαν ἐπιστροφή στό ἄγνὸ παρελθόν, στόν πρῶτο Ἀδάμ, ἀλλά κινεῖται «ἀδημονοῦσα»²⁶ ἀπό τὸ παρὸν πρὸς τὸ μέλλον γιά τήν συνάντηση μέ τὸν Νέο Ἀδάμ. Ἡ πορεία τῆς ἱστορίας δέν καταλήγει σέ ἓνα «τέλος», ὅπου ὁ χαρακτήρας του εἶναι ἤδη συντελεσμένος, ὁπότε και ἀπονοσηματοδοτεῖται ἡ κάθε ἀνθρώπινη πράξη μέσα στήν ἱστορία ὡς περιττή.

Ἡ κατανόηση τῆς μνήμης τῆς Δευτέρας Παρουσίας τοῦ Κυρίου μέσα στήν Θεία Εὐχαριστία²⁷ δέν ἔχει μήτε φανταστική διάσταση, μήτε ἀποτελεῖ ἐκστατική κατάσταση συλλογικῆς αὐθυποβολῆς. Εἶναι μνήμη πραγματική, γιατί ἱστορεῖ τὴ δυνατότητα ἱστορικῆς πράξεως νά ἀποβοῦν αἰώνιες ἱστορίες τῶν ὑποστάσεων πού πράττουν στίς σχέσεις τους και τίς ὁποῖες ὁ Κύριος θά ἀποκαλύψει ὡς σωματικούς Του τόπους. Ὁ ἤδη «ἐλθὼν» και «ἐρχόμενος» πλησιάζει και ἀναγνωρίζεται ἐκ μέρους μας ὡς ὁ μυριοὑπόστατος Ἀδάμ. Τὰ μέλη τοῦ Σώμα-

26. Ἀποκ. 22,20, «ἀμήν, ναί ἔρχου, Κύριε Ἰησοῦ».

27. Θεία Λειτουργία ἅγ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, «μεμνημένοι... τῆς δευτέρας και ἐνδόξου πάλιν παρουσίας».

τός Του προγεύονται τις θέσεις τους εντός Του, ήδη από τώρα, όταν, όπως ο Παῦλος, σκύβοντας μέσα τους αποφαίνονται πώς «ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζεῖ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός». Ἐνα «Ἐγώ» πού ζωὴ του εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ Ἄλλου, μαρτυρεῖ-ὀμολογεῖ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ὑποστατικῆς του ἀρχῆς ὡς περιληπτικῆς ἀκόμα καὶ τῆς ζωῆς Ἐνὸς Ἄλλου πού εἶναι φορέας Θείας Οὐσίας.

Ε. Ἀπὸ τὴν ἐνότητα τοῦ ἀνθρώπου στὴ γνῶση τοῦ Θεοῦ

Στὸ σημεῖο αὐτὸ καλούμαστε νὰ διαβοῦμε ἀπὸ τὴν φυσιολογία τοῦ τελείου στὴν καρδιὰ τῆς τελειότητας, πού δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν ἐντολὴ τῆς ἀγάπης τῶν ἐχθρῶν. Ἡ περὶ τελειότητας θεωρία, ὅπως ἤδη ἔγινε κατανοητό, ἀναφέρεται στὴν θεραπεία καὶ ἀνάπτυξη τῆς ὑπόστασης (hypostasis), ἡ τήρηση ὁμῶς τῆς ἐντολῆς τῆς ἀγάπης τῶν ἐχθρῶν, πέραν τοῦ ὅτι ἀποδεικνύει τὴν ἀλήθεια τῆς ὑποστάσεως, φανερῶνει τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἐνότητας τῆς ἀνθρώπινης φύσης (homo) ὡς μίας κοινῆς μας φύσης πού «συγκρατεῖται» ἀπὸ τὴν ὑπόσταση. Ἡ ὑπόσταση κατὰ τὸν τύπο τοῦ Ἰησοῦ εἶναι δυνατὴ σὲ ἐμᾶς μέσω τῆς Πεντηκοστῆς, ἐνῶ, ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ ἀνακαίνιση τῆς ἀνθρώπινης φύσης μας εἶναι κατὰ τὴν Ἀναστάσεώς Του.

Τὸ πρόσταγμα τῆς ἀγάπης τῶν ἐχθρῶν δεσμεύει τὸν χριστιανὸ ἀσκητὴ πού ἀνταποκρίνεται στὴν τήρησή του, στὴ συνάντηση μὲ τὸ «σκοτάδι τῆς νύχτας» σὲ δύο διαφορετικὲς πνευματικὲς ποιότητες. Κατ' ἀρχὴν, ἡ ψυχὴ τοῦ ἀσκητῆ βιώνει τὸ μίσος ὡς ἐκείνη τὴν σκοτεινὴ δύναμη πού κατοικώντας μέσα σὲ ἀνθρώπους ἐπιδιώκει νὰ τὴν ἐξαλείψει. Αὐτὴ ἡ πνευματικὴ αἴσθηση εἶναι μία ἀναστροφή τοῦ ὀφθαλμοῦ τῆς καρδιᾶς στὴν θεὰ τοῦ σκοτους τῆς ἀνυπαρξίας, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὁ Θεὸς κάλεσε σὸ «εἶναι» κάθε ἀνθρώπο.

Κατὰ δεῦτερον, ἡ ἀπόρριψη τοῦ ἀνθρώπου ἐκ μέρους τῶν ἐχθρῶν του παρέχει μίαν πρόγευση τῆς ἀπόρριψης πού εἶναι πιθανὸν νὰ συμβεῖ καὶ στὸν ἴδιο κατὰ τὴν τελικὴ κρίση. Ἐδῶ ὁ καρδιακὸς ὀφθαλμὸς μπορεῖ νὰ ἀπενίσει μὲ τὴν πνευματικὴ του αἴσθηση τὸ σκοτάδι τοῦ τέλους πού βρῖσκεται ἐκτὸς τοῦ ἡ Ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Τὸ «σκοτὸς τὸ ἐξώτερον»²⁸.

Σὰν ἀπάντηση σὸ τάνυσμα ἀνάμεσα στὰ δύο σκοτάδια ὁ χριστιανὸς ἀσκητῆς ἐκλέγει τὸ νὰ προσκολληθεῖ μὲ ὅλες του τίς δυνάμεις στὸν ἀγαπημένο

28. *Ματθ.* 8,12.

του Θεού. Σὲ αὐτὴ τὴν ἀφιέρωση συμπαράσχει ἀγαπητικὰ καὶ ὅσα πρόσωπα τὸν ἐπιβουλεύονται καὶ τὸν ἐχθρεύονται. Ἀπὸ τὴν μιά, ζεῖ τὴν βαθιὰ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν Θεό, ὁ ὁποῖος τὸν ἐξήγαγε ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία, εἰσάγοντάς τον σὸ «εἶναι», χάριν τοῦ ὁποῖου τοῦ δόθηκε ἡ δυνατότητα νὰ γίνε «γνωστός τοῦ Θεοῦ». Θεωρεῖ, ὁμως, ἐπίσης αἴτιους τῆς εὐχαριστίας του ἐκείνους τοὺς ἀδελφούς του, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴ στάση τους ἔστρεψαν τὸ βλέμμα του στὴν «ἀρχή» του. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, πιστεύοντας τὸ ἀναχωρητικὸ λόγιο, «εἶδες τὸν ἀδελφό σου, εἶδες τὸν Θεό σου», ἔχει βαθιὰ τὴν εὐγνωμοσύνη πρὸς τοὺς ἐχθρούς του, οἱ ὁποῖοι τοῦ προεικονίζουν τὴν καταδίκη του μέσα στοὺς λόγους τοῦ Κυρίου «οὐκ οἶδα ὑμᾶς»²⁹. Θεωρώντας τὸν ἑαυτό του ὁ χριστιανὸς ἀσκητῆς ἄξιο ἀτάθε καταδίκης καὶ ἀποστροφῆς, στρέφει τὴν ἐλπίδα του στὸ γεγονός ὅτι ὁ Κύριος ἐπιτρέπει οἱ ἐχθροὶ του νὰ τὸν παιδεύουν μήπως καὶ κινηθεῖ σὲ ἐργήγορη καὶ ὀλόθυμη μετάνοια. Μέσα σὲ αὐτὸ τὸ κλίμα τῆς σκιᾶς τοῦ πρώτου καὶ ἐσχάτου σκοτούς, ἐνώνει τὴν ἀνθρώπινη φύση, μεμφόμενος τὸν ἑαυτό του γιὰ ὅλα καὶ ἐλπίζοντας στὸ ἔλεος τῶν ἀδελφῶν καὶ τοῦ Θεοῦ.

Θὰ μπορούσε νὰ ἀναρωτηθεῖ κάποιος ἀπὸ ποῦ ἀντλεῖται ἡ δύναμη γιὰ αὐτὴν τὴ σκληρὴ θέα τοῦ πρώτου καὶ ἐσχάτου σκοτούς. Ἐπειδὴ, ὅπως ἔχουμε ἀναφέρει, ὁ Κύριος εἶναι καὶ Αὐτὸς ποὺ ἦλθε, ἀλλὰ καὶ Αὐτὸς ποὺ θὰ ἔλθει, μέσα στὴν Ἐκκλησία ἡ ἐσχατολογία εἶναι καὶ μελλούμενη ἀλλὰ καὶ πραγματοποιημένη³⁰. «Εἶναι μὲ τὸ νέο Ἀδὰμ ποὺ ἔφθασαν οἱ χρόνοι τοῦ μελλοντικοῦ παραδείσου»³¹. Ὁ Κύριος συχνὰ ἀναφέρεται ὄχι μόνον στὴν ἐνδοξη δεύτερη ἔλευσή Του, ἀλλὰ καὶ στὴν ἤδη παροῦσα ἔλευση τῆς Βασιλείας διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως Του³². Ἐσχατολογία δὲν εἶναι μόνον ἡ πλήρης ἐν δόξῃ ἔλευσις τοῦ Ἰησοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ κρίνει τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ τὸ «νῦν ἐδοξάσθη ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου»³³ ποὺ ὀδηγεῖ στὸ «νῦν κρίσις τοῦ κόσμου ἐστι»³⁴. Τὸ φῶς ἤδη ἦρθε στὸν κόσμον καὶ μὲ τὴ δύναμη αὐτοῦ τοῦ φωτός ὁ χριστιανὸς ἀσκητῆς ἀτενίζει τὸ σκοτὸς ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐξῆλθε γιὰ νὰ ἔλθει στὴν ὑπαρξή. Μὲ τὸ ἴδιο παρὸν

29. Λουκ. 13,27.

30. Βλ. ἐπίσης, BROWN RAYMOND E., «Realized Eschatology and Future Eschatology», στὸ βιβλίο του *An Introduction to the Gospel of John*, Doubleday, σ. 238-241.

31. DANIELOU JEAN, *Ἁγία Γραφή καὶ Λειτουργία*, ἔκδ. Ἄρτος Ζωῆς, 1981, σ. 9.

32. «Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστι», (Λουκ. 17,21) καὶ μέσα σας καὶ ἀνάμεσα σας, ἤδη εἶναι.

33. Ἰω. 13.31.

34. Ἰω. 12,31.

φῶς κρίνει τὸ ἑαυτὸ του πρὶν τὴν Τελικὴ Κρίση. Ἐφόσον τὸ φῶς αὐτὸ προπορεύεται καὶ τὸν κινεῖ, εἶναι δυνατὴ παρ' ὅλη τὴν αὐτοκαταδίκη ἢ ἐλπίδα. Αὐτὸ τὸ φῶς τῆς πραγματοποιημένης ἐσχατολογίας καθιστᾷ ἐφικτὸ τὸ σκέλος «μὴ ἀπελπίζου» ποὺ δόθηκε ἀπὸ τὸν Κύριο στὸν ἅγ. Σιλουανό. Ἀπὸ τὴν Ἐσχατολογία τῆς Ἐνσαρκώσεως πρὸς τὴν Ἀποκαλυπτικὴ Ἐσχατολογία ὁ χριστιανὸς ἀσκητὴς διαβαίνει τὶς ἡλικίες τοῦ Χριστοῦ.

Σὲ αὐτὴν τὴν Θεολογία τῆς Ἀσκήσεως, ὅταν ἐπιμένει μὲ αὐταπάρηση ὁ χριστιανὸς ἀσκητὴς, πάλι μεταάγεται ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα σὲ μία Ἀσκητικὴ τῆς Θεολογίας, ὅσον ἀφορᾷ τώρα στὸ ὁμοούσιο τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Ἡ σὺν τῷ χρόνῳ ἐμβάθυνση στὴν εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὸν πλησίον γεννᾷ στὴν καρδιά του τὸν πόθο τῆς ἀναπήρωσης. «Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζεται καὶ οὕτως ἀναπηρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ». Ἐδῶ βρῖσκεται τὸ ὄριο τῆς ἀγάπης, ὁ ἀγαπητὸς εἶναι τὸ «ἄλλο μας ἐγώ», ἕνα ἐγώ, ποὺ μᾶς εἶναι περισσότερο ἀκριβὸ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας³⁵. Εἶναι ἀνάγκη νὰ κατανοοῦμε τὸν λόγο αὐτὸ μέσα ἀπὸ τὸ πρίσμα ποὺ ἔδωσε ὁ Κύριος στὸν ἅγ. Σιλουανό: «Κράτει τὸν νοῦ σου στὸν Ἄδη καὶ μὴ ἀπελπίζου»³⁶. Μέσα σὲ αὐτὴ τὴν συστοιχία ὁ πόθος νὰ καταλαμβάνει ἐκούσια ὁ ἀσκητὴς στὸν Ἄδη τὴν θέση τῶν ἐχθρῶν του ἐπιτρέπει στὸν Κύριο νὰ ἐκπληρώσει τὴν ὑπόσχεση σωτηρίας ποὺ κρύπτεται πίσω ἀπὸ τὸ ρῆμα ποὺ ἔδωσε στὸν ἅγ. Σιλουανό ὄχι μόνον γιὰ τὸν ἴδιο ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς σαυρωτές του.

Ὁ Κύριος μᾶς ἀγάπησε ὄντως ὅταν ἡμασταν ἐχθροὶ Του κατεβαίνοντας ἐκούσια στὸν Ἄδη, ἄρα καὶ ἐμεῖς «ἵνα τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ ἐπακολουθήσωμεν»³⁷, προσκαλούμαστε νὰ ἀκολουθήσουμε τὸ ἴδιο δρομολόγιο, ποὺ περνᾷ ὑποχρεωτικὰ ἀπὸ τὸν Ἄδη, μὲ μία ἐκούσια κατάδυση πρὸς χάριν Του. Τότε τὸ Πνεῦμα ποὺ ἔστειλε ὁ Πατὴρ νὰ ἀναστήσει τὸν Υἱὸ Του, συνενώνει καὶ στὴ δική μας ἀνθρώπινη φύση κάθε ρωγμὴ, ρήγμα ἢ διαίρεση ἐνοποιώντας τὴν. Φυλάγοντας τὴ συνείδηση τοῦ πλησίον τίκεται ἢ ταπεινοφροσύνη κατὰ τὴ ρῆση τοῦ ἄββᾶ Βαρσανουφίου³⁸. Αὐτὴ ἡ ταπεινοφροσύνη ἐνώνει τὴν ἀνθρώπινη φύση, καθιστώντας τὴν ἱκανὴ νὰ λάβει τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ἐπέπεσε στὴν Ἐδὲμ ἡ

35. ΦΛΩΡΟΦΕΚΥ π. Γ., «Sobornost: Ἡ Καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας», *Θέματα Ὁρθοδόξου Θεολογίας*, ἔκδ. Ἄρτος Ζωῆς, 1989, σ. 196.

36. Ἐπίσης βλ. ΑΡΧΙΜ. ΖΑΧΑΡΙΑ (ΖΑΧΑΡΟΥ), *Ἀναφορά στὴν Θεολογία τοῦ γέροντος Σωφρονίου*, ἔκδ. Ἱ. Μ. Τιμίου Προδρόμου, Ἔσσεξ Ἀγγλίας, 2000, σ. 366.

37. Α' Πέτρο. 2,2,1.

38. ΑΒΒΑ ΔΩΡΟΘΕΟΥ, *Περὶ τοῦ θεοῦ φόβου*, PG 88, 1669 Θ'.

«ἀγνοια» τοῦ Θεοῦ, διερράγη ἡ κοινωνία τοῦ Ἀδάμ μετὰ τὴν Εὐα, ὅταν ἐνώνεται ἡ ἀνθρώπινη φύση τῆς ἐπιστρέφεται ἡ θεϊκὴ γνώση.

Ὁ σύνδεσμος τῆς τελειότητας, ὅπως τὴν διηγείται ὁ ἅγ. Σιλουανός, μετὰ τὴν «ἀγάπη τῶν ἐχθρῶν» εἶναι πλέον καταφανής. Μόνον ἐκείνου τὸ πνεῦμα ποῦ ἐκτείνεται ἀγαπητικὰ ἀπὸ τὸ πρῶτο σκοτάδι μέχρι τὸ ἔσχατο μπορεῖ νὰ εἶναι περιληπτικὸ τῶν πάντων. Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ὅταν μιᾶ δι' αὐτοῦ, μιᾶ σὲ ὅλη τὴν Ἐκκλησία καὶ αὐτὸς ὡς ἐξουσίαν ἔχων χάριν τῆς Ἐκκλησίας ὁμιλεῖ σαρκώνοντας τὸν Χριστὸ μετὰ νέους τρόπους. Ἡ φωνὴ τοῦ Παρακλήτου δι' αὐτοῦ ἀκούγεται καὶ στοὺς «προάγοντες» καὶ στοὺς «ἀκολουθοῦντες». Ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ ἕως τὸν τελευταῖο ποῦ θὰ γεννηθεῖ ἐπὶ γῆς ἡ ἐξουσία του ὡς συνδαιτημόνα τῆς θείας ζωῆς. Ἀνασύρει νέα θελήματα ἀπὸ τὴν θεϊκὴ Ἀγάπη καὶ ἐμπνέει νέους τρόπους στὴν θεϊκὴ Πρόνοια. Δὲν προσφέρει μόνον ἄμωμο τὸ δῶρο του στὸ θυσιαστήριον τῆς Εὐχαριστίας, ἀλλὰ ὁμοιος μετὰ τὸν θυόμενον Ἄμνον ὑπερασπίζεται ἐνώπιόν Του τοὺς θύτες του³⁹. Ἀπὸ τὴν Θεία Εὐχαριστία ξεκινᾷ γιὰ τὴν τέλεση τῆς Θεολογίας τῆς Ἀσκήσεως –καθὼς ὁ Σιλουανός στὴ Λειτουργία ποῦ τελοῦσε ὁ ἅγ. Ἰωάννης τῆς Κρονστάνδης ἔλαβε τὴν αἰσθητὴ ἀκοὴ τῶν φλογῶν τοῦ Ἄδῃ καὶ κίνησε γιὰ τὸν Ἀθῶνα– μέσα στὴν λειτουργικὴ ζωὴ τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος τὴν κυφορεῖ καὶ στὴν Θεία Εὐχαριστία καταλήγει μετὰ τὴν «ἀγάπη τῶν ἐχθρῶν» ὡς κάτοχος τῆς Ἀσκητικῆς τῆς Θεολογίας, λαλώντας στὴν Ἐκκλησία ὅσα τοῦ ἔδωσε τὸ Ἅγιο Πνεῦμα⁴⁰. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία τὸν ἀναγνώρισε ὡς «γλυκύτατο ἐν θεολόγοις»⁴¹, παρομοιάζοντάς τον μετὰ τὸν ἅγ. Ἰωάννη τὸν Θεολόγο ἀφοῦ ὅπως καὶ ὁ «Ἠγαπημένος», «τὴν Ἐκείνου καρδίαν κατέμαθε»⁴².

39. Μητροπολίτου Περγάμου ΖΗΖΙΟΥΛΑ ΙΩΑΝΝΗ, «Ἡ Θεολογία τοῦ ἁγίου Σιλουανοῦ τοῦ Ἀθωνίτου», ἔκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2001, στὸ συλλογικὸ τόμο *Ὁ ἅγιος Σιλουανός τῆς οἰκουμένης*, σ. 43.

40. «In the Eastern Church, before receiving the mysteries of the Body and Blood of Christ the faithful pray, “Of Thy mystical supper, O Son of God, accept me this day as a partaker”. *This day-NOW*-speaks of divine eternity, in which there is no past, no future, but only the now». ARCH. SOPHRONY, *His Life is Mine*, 2001, St Vladimir Seminary Press, σ. 90.

41. Ἀπολυτίκιον ἁγ. Σιλουανοῦ.

42. Ὁ.π.

ΣΤ. Ὁ «Homo Hypostasis», εἰκόνα τῆς πατερικῆς σύνθεσης

Ὅταν ὁ εἰσηγητὴς τῆς «πατερικῆς σύνθεσης» κατέθετε τὴν πρότασή του γιὰ αὐτὸ τὸ νέο ἀσκητικὸ πεδίο στὴν θεολογία, ἴσως θεωρήθηκε ἀπὸ πολλοὺς ὅτι μιλοῦσε γιὰ κάποιον θεωρητικὸ κατασκευάσμα, γιὰ ἓνα ἀόριστο καὶ ἀσαφὲς project τοῦ μέλλοντος. Λίγοι τότε θὰ μπορούσαν νὰ εἰκάσουν πὼς πίσω ἀπὸ αὐτὴν ὑφίστατο ἡ προϋπάρχουσα γεύση τῆς στὸν π. Γεώργιο Φλωρόφσκυ ὡς μετόχου μίας τέτοιας πείρας μέσῳ τοῦ συνδέσμου του μὲ τὸν ἅγ. Σιλουανό⁴³. Ἡ «πατερικὴ σύνθεση» συνέβη ὡς δωρεὰ πὸν μεταδόθηκε σὲ ἓναν βαθμὸ στὸν ἴδιο, καὶ αὐτὸς ὡς γνήσιος μάρτυρας τῆς κοινωνίας μὲ ἓναν φορέα τῆς ζώσας πατερικῆς παράδοσης τὴν κηρύσσει. Ἀξίζει ἐδῶ νὰ θυμηθοῦμε ἓνα συμβάν πὸν καταγράφεται στὴν ζωὴ τοῦ ἅγ. Σιλουανοῦ καὶ μᾶς ὀδηγεῖ στὴν πρακτικὴ κατανόηση αὐτοῦ πὸν σημαίνει ὁ ὅρος «πατερικὴ σύνθεση».

Συζητώντας ὁ μοναχὸς π. Β. μὲ τὸν ρωμαιοκαθολικὸ διδάκτορα π. Χρ. Μπ. –πὸν τὸ 1932 ἐπισκέπτεται τὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος– περὶ τῶν πατερικῶν κειμένων πὸν μελετοῦν οἱ μοναχοί, τοῦ ἀναφέρει μίαν σειρὰ ὀνομάτων ἐξ αὐτῶν, ὅπως π.χ. Γρηγόριο τὸν Παλαμᾶ, Μάξιμο τὸν Ὁμολογητὴ, Μακάριο τὸν Αἰγύπτιον κ.ἄ. Τότε ὁ ἐπισκέπτης ἐκφράζει τὸν θαυμασμό του. Ὅταν μεταφέρει ὁ π. Β. τὸ περιστατικὸ στὸν ἅγ. Σιλουανὸ ἐκεῖνος τοῦ λέει: «Ἡδύνασθε νὰ εἶπτε εἰς τὸν διδάκτορα Μπ. ὅτι οἱ μοναχοὶ ἡμῶν οὐχὶ μόνον ἀναγιγνώσκουν αὐτὰ τὰ βιβλία, ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι θὰ ἠδύναντο νὰ συγγράψουν παρόμοια... Οἱ μοναχοὶ δὲν συγγράφουν, διότι ἤδη ὑπάρχουν πολλὰ ὠραῖα βιβλία καὶ ἱκανοποιοῦνται δι’ αὐτῶν. Ἐὰν ὅμως τὰ βιβλία αὐτὰ δι’ οἰονδήποτε λόγον ἐξηφανίζοντο, τότε οἱ μοναχοὶ θὰ συνέγραφον νέα»⁴⁴.

Ἀκόμη πιὸ συστηματικὴ περιγραφή αὐτῶν τῶν θέσεων του δίνεται κατὰ τὴν περιγραφή τῆς διδασκαλίας του ἀπὸ τὸν μαθητὴ του καὶ συγγραφέα τοῦ βιβλίου π. Σωφρόνιο, ὁ ὁποῖος γράφει στὸ περὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως κεφάλαιο: «Ἐὰν πάλιν ὑποτεθῆ ὅτι διὰ μίαν ἢ ἄλλην αἰτίαν ἡ Ἐκκλησία ἐστερεῖτο ὅλων τῶν βιβλίων Αὐτῆς, ἢτοι τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τῶν ἔργων τῶν Ἁγίων Πατέρων καὶ τῶν Λειτουργικῶν βιβλίων, τότε ἡ Παράδοσις, ἔστω οὐχὶ ἀντολεξεί, ἔστω καὶ εἰς ἄλλην “γλώσσαν”, πάντως θὰ ἀποκαθίστα τὴν Ἁγίαν

43. WILLIAMS G., π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ, ἔκδ. Παρουσία 1989, σελ. 98-99.

44. Ἅγιος Σιλουανὸς ὁ Ἀθωνίτης, ἔκδ. Ἱ.Μ. Τιμίου Προδρομοῦ, Ἔσσεξ Ἀγγλίας 1995, σσ. 88-89.

Γραφήν. Ἐν τῇ οὐσίᾳ δὲ αὐτῆς καὶ ἡ “νέα” αὕτη Γραφή θὰ ἦτο ἡ ἔκφρασις τῆς αὐτῆς “ἄπαξ παραδοθείσης τοῖς ἁγίοις πίστεως”⁴⁵, ἐκδήλωσις τοῦ αὐτοῦ Ἐνὸς Πνεύματος, τοῦ ἀκαταπαύστως ἐνεργοῦντος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τοῦ ὄντως θεμελίου Αὐτῆς καὶ τῆς οὐσίας Αὐτῆς»⁴⁶.

Αὕτη εἶναι ἡ εἰκόνα ἑνὸς πνεύματος, τὸ ὁποῖο ἔχει ὡς πρότυπό του τὴν πρότασι τῆς Ἐκκλησίας, τὸν Homo Hypostasis, καὶ τὴν ὁποία ἔχει ἐκπληρώσει μὲ τὴν ἀκριβεία τοῦ βίου του. «Ἀνακρίνει μὲν πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ’ οὐδενὸς ἀνακρίνεται»⁴⁷.

Εἶναι τόσο ἀφομοιωμένη ἡ ζωὴ τοῦ Πνεύματος, πού νέες τεχνοτροπίες δημιουργίας εἶναι ἐπιτρεπτές⁴⁸. Ἐδῶ δικαιώνεται τὸ «κατ’ εἰκόνα»⁴⁹ σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ συχνὰ ἐμφανιζόμενο φαινόμενο τοῦ καιροῦ μας, ἐκείνου τοῦ «ἀνθρώπου εἰκονοστάσι», πού ἀπλὰ περιφέρει καὶ παραπέμπει σὲ γνῶμες αὐθεντιῶν ἐξαγοράζοντας μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο τὸ ἀτομικὸ του κῦρος. Αὕτη ἡ στείρα «ἀπομίμησις», πού ποτὲ δὲν καταλήγει σὲ ὁμοίωση, ἀλλὰ ὑποκριτικὰ ἐξαπατᾷ συγγέοντα, οὐδεμία σχέση ἔχει μὲ τὸν Homo Hypostasis πού ἀποβαίνει ἕνας «ποιμένας τῆς ὑπαρξης»⁵⁰.

Ὁ εἰσηγητὴς, λοιπόν, τῆς «πατερικῆς σύνθεσης» π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ ἐκ πείρας ἐκκλησιαστικῆς καὶ οὐδόλως «ψυχικῆς καὶ φιλοσοφικῆς», ἀναγγέλει τὸ ἀποτύπωμα πού τοῦ δόθηκε ὡς ἀσφαλῆς ὁδὸς γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Θεολογία στὴν Δύση. Μάλιστα, στὴν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον κοινωνία του μὲ ἕνα Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας θὰ τολμούσαμε νὰ ποῦμε πὼς ἄνοιξε ἡ αὐλαία τῆς Ὁρθόδοξης Δυτικῆς Θεολογίας. Ὁ προφητικὸς λόγος τοῦ π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ ἔχει προδρομικὰ χαρακτηριστικά. Ἀνοίγει τὴν ὁδὸ τῆς ἀκαδημαϊκῆς σκέψης

45. *Ιούδα* 1,30.

46. *Ἅγιος Σιλουανὸς ὁ Ἀθωνίτης*, ὁ.π., σ. 108-109.

47. *Α΄ Κορ.* 2,15.

48. Θὰ ἄξιζε νὰ συγκρίνουμε αὐτὸ τὸ ἦθος μὲ τὸ ἑβραϊκὸ, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀποκόπηκε μὲ τόσο ριζικὸ τρόπο. Σὲ ἕνα κείμενό του ὁ Andre Chouraqui μὲ τίτλο «Μεταφράζοντας τὴ Βίβλο» (βλ. περιοδικὸ *L’ écrit du Temps*, No 5, «Questions du judaïsme», Παρίσι, Les editions de Minuit, Χειμῶνας 1984) σημειώνει: «Ὁ Γιεχούντα μπάρ Ἰλάι, μαθητὴς τοῦ ραμπὶ Ἀζίμπα, ἔλεγε στὰ μέσα τοῦ δευτέρου αἰῶνα: “Ὅποιος μεταφράζει κατὰ γράμμα ἕνα ἐδάφιο τῆς Βίβλου εἶναι ψεύτης καὶ ὁποῖος ἐρμηνεύει τὸ κείμενο εἶναι βλάσφημος”» (Ἰουσεφτὰ Μέγκ. 4,41* Κι-ντουσὶν 49α).

49. ARCHIMANDRITE ZACHARIAS, *The Enlargement of the Heart*, Mount Thabor Publishing, 2006, σ. 23, «In the life of saints, “repetition” or “copying is the most creative act: it is the mystery of the Tradition of the Holy Spirit”».

50. Ἐρμηνεία τοῦ Χάϊντεγκερ στὴν λέξη «Dichter».

στη διόδυσή της από το πατερικό πνεῦμα, ὅπως αὐτὸ γονιμοποιεῖται, κυοφορεῖται καὶ γεννᾶται στὸ Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ προνοιακὴ συντυχία τῶν δύο χορήγησε στὸν μαθητὴ τὴν θέα τοῦ προσώπου τοῦ γέροντος Σιλουανοῦ ὡς τόπου τοῦ πνεύματος πολλῶν προσώπων. Μέσα σὲ αὐτὸ τὸν πλατυσμὸ ἀπέφυγε τὸν ἐγκλωβισμό σὲ ἓναν πατερικὸ τύπο. Ψηλάφισε σὲ ἓναν σαρκωμένο Πατέρα αὐτὸ πὺν χῶρεσε ὁ ὅρος «σύνθεση».

«Αὐτὸ πὺν ἔχει πραγματικὴ σημασία δὲν εἶναι τόσο ἡ ὁμοιότητα λεχθέντων λόγων, ὅσο ἡ πραγματικὴ συνέχεια τοῦ τρόπου ζωῆς, τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἐμπνεύσεως... Πρέπει κανεῖς νὰ μεγαλώσει ἢ νὰ προχωρήσει μακρύτερα, ἀλλὰ στὴν ἴδια κατεύθυνση, ἢ, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε καλύτερα, στὸν ἴδιο τύπο καὶ πνεῦμα...»⁵¹.

Ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ εὐλογήθηκε ὡς «νέος Ἀβραάμ» στὴν πορεία του ἀπὸ τὴν «Βαβυλώνια αἰχμαλωσία» πρὸς τὴν «Πατερικὴ Θεολογία» ἀπὸ ἓναν «νέο Μελχισεδέκ». Ἀναγνώρισε στὸν ἅγ. Σιλουανὸ ὡς ἀποκλειστικὸ πρόνομο τοῦ Homo Hypostasis τῆ «μαστοριά τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας» (a creative spiritual freedom)⁵². Στὴν καθολικὴ μεταμόρφωση τὸ Πρόσωπο λαμβάνει δύναμη καὶ ἰσχὺ γιὰ νὰ ἐκφράσει τὴ ζωὴ καὶ τὴ συνείδηση τοῦ συνόλου. Κι αὐτὸ ὄχι ὡς ἓνα ἀπρόσωπο μέσο, ἀλλὰ σὲ δημιουργικὴ καὶ ἥρωικὴ δράση. Δὲν πρέπει νὰ λέμε: «Καθένας στὴν Ἐκκλησία πραγματοποιεῖ τὸ ἐπίπεδο τῆς καθολικότητος», ἀλλὰ, «καθένας μπορεῖ καὶ πρέπει καὶ καλεῖται νὰ τὸ πραγματοποιήσει»⁵³. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρόταση πὺν κατέθεσε ὡς ἀκριβῆ του παρακαταθήκη

51. Εἰσήγηση τοῦ μακαριστοῦ Προτοπρεσβυτέρου Γεωργίου Φλωρόφσκυ στὸ Συνέδριο Ὁρθοδόξου Θεολογίας (Ἀθήνα 29/11 ὡς 6/12/1936). Δημοσιεύεται ἀπὸ τὴ σύνταξη τοῦ Περιοδικοῦ «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», τεῦχος 735/1990, γιὰ τὴ θεωρήθηκε ὡς ἡ ἀπαρχὴ τῆς στροφῆς τῆς συγχρόνου Ὁρθοδόξου Θεολογίας στὸ Πατερικὸ πνεῦμα.

52. FLOROVSKY GEORGES, *The Byzantine Ascetic and Spiritual Fathers*, Vol. X, The Collected Works, 1987, σ. 18. Στὴν ἑλληνικὴ ἔκδοση μεταφράστηκε ἡ φράση ὡς «δημιουργικὴ πνευματικὴ ἐλευθερία», ἔκδ. Πουρναρά. Ἡ διαφορὰ ὁμως στὴν ἔνταση μεταξὺ τῶν λέξεων «creative» καὶ «δημιουργικὴ» πρέπει νὰ σημειωθεῖ μιὰ καὶ ἡ πρώτη τονίζει τὸ πρόσωπο ὡς πρωταγωνιστὴ –ὄ,τι περιλαμβάνει ἡ λέξη «Dichter» ὡς ἐκείνον πὺν «ὀνομάζει αὐτὸ πὺν ὑπάρχει καὶ ἡ ὀνομασία του ὀρίζει καὶ ἐνσαρκώνει τὴν ἀληθινὴν του ὑπαρξή» (βλ. ἐκτενέστερα STEINER G., Ἀξόδευτα πάθη, σ. 121-123)– ἐνῶ ἡ δευτέρη ρίχνει τὸ βάρος στὸ ἔργο πὺν ἐπιτελεῖται σὲ συνεργία μὲ τὸν «δῆμο», δηλ. τὴν κοινότητα.

53. ΦΛΩΡΟΦΣΚΥ Γ., «Sobornost. The Catholicity of the Church», *The Church of God, An Anglo-Russian Symposium by Members of the Fellowship of st. Alban and St. Sergius*, London, 1934, S. P. C. K., σ. 62.

ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ καθορίζοντας ποιό εἶναι τὸ νόημα τῆς ζωῆς μας. Στὴ γεύση τῆς προσκαλεῖ ἅπαντες σὲ Ἀνατολή καὶ Δύση, Βορρᾶ καὶ Νότο. Αὐτὸ εἶναι τὸ διαμάντι⁵⁴ τοῦ στέμματος τῆς Ἐκκλησίας ποὺ τῆς ἐπιτρέπει νὰ εἶναι ὁ «κόσμος τοῦ κόσμου».

54. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, PG 91, 1144C, «γένεον –ὁ homo hypostasis– καὶ ἄναρχος καὶ ἀτελεύτητος, τὴν χρονικὴν μηκέτι φέρων ἐν ἑαυτῷ κινουμένην ζωὴν, τὴν ἀρχὴν καὶ τέλος ἔχουσαν, καὶ πολλοῖς δονουμένην παθήμασι, μόνην δὲ τὴν θεῖαν τοῦ ἐνοικήσαντος λόγου καὶ αἰδίου καὶ μηδενὶ θανάτῳ περατουμένην» (κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ).